

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
Ковальної Ольги Вікторівни
на дисертацію Машталяра Олександра Михайловича
«Правова охорона і захист персональних даних у сфері штучного
інтелекту»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність дисертаційного дослідження

Актуальність теми дисертаційного дослідження «Правова охорона і захист персональних даних у сфері штучного інтелекту» зумовлена стрімким впровадженням систем штучного інтелекту в публічне управління, економіку, сферу безпеки, цифрові сервіси тощо. А це, у свою чергу, кардинально змінює характер обробки персональних даних. Адже алгоритмічні системи здатні автоматично приймати рішення, що впливають на права людини, формувати детальні цифрові профілі, генерувати відомості про особу. Суб'єкт даних не може контролювати подальше використання своїх персональних даних, анонімізація у таких випадках не гарантує захисту під час використання різномірних наборів даних.

Слід зазначити, що чинне законодавство України не містить спеціальних гарантій щодо автоматизованих рішень, інференційних даних, алгоритмічної відповідальності та біометричної ідентифікації, що утворює системні прогалини, які неможливо усунути в межах наявної нормативної моделі.

Особливої актуальності дослідження набуває у зв'язку з появою низки нових термінів та понять, зокрема: «інференційні персональні дані»; «високоризикова обробка з використанням ШІ», «оцінка впливу на захист персональних даних для високоризикових систем», «право на пояснення автоматизованого рішення та людське втручання», «модель алгоритмічної відповідальності з розмежуванням обов'язків розробника, постачальника та оператора»; «спеціальне регулювання біометричної ідентифікації» тощо.

Зазначені й інші терміни та поняття потребують ретельного розгляду та детального пояснення.

Не менш важливим є те, що сучасні тенденції розвитку штучного інтелекту характеризуються впливом глобалізаційних процесів, інтеграцією України до європейського економічного простору та необхідністю гармонізації національного законодавства із законодавством країн-членів Європейського Союзу. Це потребує формування нових підходів до державної політики у сфері правової охорони і захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту.

У зв'язку з цим наукове осмислення теоретико-методологічних та організаційно-правових засад правової охорони та захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту в Україні, визначення напрямів удосконалення механізмів державного впливу на розвиток цієї сфери є своєчасним та необхідним.

Враховуючи зазначене вище, загальний аналіз дисертаційного дослідження та опублікованих праць Машталіяра Олександра Михайловича на тему: «Правова охорона і захист персональних даних у сфері штучного інтелекту», дозволяє дійти висновку про те, що актуальність обраної автором теми є беззаперечною, тим більше, що у дослідженні проведено порівняльний аналіз підходів до захисту персональних даних під час використання штучного інтелекту в Європейському Союзі (зокрема, в Естонії, яка є цифровим лідером ЄС), США, Великій Британії, Канаді та Японії.

Також, важливо зазначити, що дисертаційне дослідження Машталіяра О.М. є одним із перших у вітчизняній правовій науці, де на базі аналізу зарубіжного досвіду виявлені спільні тенденції та специфіка правового регулювання зазначеної сфери. Встановлено тенденцію переходу від формально-процедурних моделей регулювання до моделей, орієнтованих на оцінювання ризиків і запобігання негативним наслідкам для прав людини. Це дозволило окреслити елементи зарубіжного досвіду, які можуть бути впроваджені в Україні.

Про актуальність дослідження також свідчить зв'язок роботи із державними та галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямками

розвитку науки. Так, тема дисертаційного дослідження відповідає Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р, а також Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1353-р. Зазначені програмні документи визначають актуальність цифрової трансформації, розвитку технологій штучного інтелекту, підвищення рівня захисту прав людини в цифровому середовищі та формування сучасних правових механізмів використання даних.

Робота відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства внутрішніх справ України на 2025 – 2029 роки (наказ МВС України від 21 травня 2024 року № 326) й основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2025 – 2029 роки (рішення Вченої ради від 24 грудня 2024 року, протокол № 25).

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 грудня 2022 року (протокол № 16) та уточнена на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 грудня 2023 року (протокол № 26).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність

Назва дисертації адекватно відображає її зміст, відповідає сутті вирішуваних завдань та відповідає спеціальності.

Структура дисертації містить основні елементи та має структуру, що відповідає вимогам до кваліфікаційної роботи – дисертація на здобуття ступеню доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Автором дисертаційної роботи за мету ставилось розроблення теоретико-правових засад і практичних рекомендацій з удосконалення правової охорони та

захисту персональних даних у сфері застосування технологій штучного інтелекту в Україні з огляду на міжнародний досвід.

Для реалізації поставленої мети, автором визначено такі завдання:

- висвітлити концептуальні засади штучного інтелекту та визначити його вплив на обробку персональних даних;
- дослідити стан наукового розроблення проблеми та генезу правових підходів до охорони персональних даних у сфері ШІ в Україні;
- окреслити методологічні підходи до правової охорони та захисту персональних даних в умовах розвитку алгоритмічних технологій;
- проаналізувати поняття та класифікацію персональних даних у сфері ШІ на основі іноземного досвіду;
- систематизувати міжнародні нормативно-правові акти у сфері захисту персональних даних під час використання ШІ;
- дослідити правові засади регулювання захисту персональних даних у країнах ЄС, а також можливості імплементації зарубіжного досвіду в законодавство України;
- розглянути сучасний стан і тенденції розвитку національного законодавства щодо захисту персональних даних у сфері ШІ;
- виявити проблеми національного законодавства у відповідній сфері та визначити шляхи їх подолання;
- розробити рекомендації щодо нормативно-правового забезпечення захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту в Україні.

Про повне виконання визначених автором завдань та досягнення поставленої мети можна стверджувати по викладених у логічній послідовності, з застосуванням правил пропорційності, не пересічності та неперервності результатів проведених автором досліджень у трьох розділах, які об'єднують дев'ять підрозділів.

З огляду першого розділу дисертаційного дослідження під назвою «Наукова, методологічна та теоретико-правова характеристика захисту персональних даних в сфері штучного інтелекту» можна дійти висновку, що

автором здійснено ґрунтовний аналіз концептуальних засад штучного інтелекту, а також його впливу на процеси збирання, обробки та використання персональних даних. Значну увагу приділено дослідженню стану наукової розробки предметної проблематики, аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових підходів до розуміння правової природи персональних даних та особливостей їх захисту в умовах цифровізації суспільства та стрімкого розвитку систем штучного інтелекту.

Особливо слід відзначити аналіз генези розвитку правової охорони та захисту персональних даних в Україні, здійснений автором. Це дозволило визначити основні тенденції еволюції та розвитку правових інститутів. Крім того, здійснене обґрунтування методологічних підходів до дослідження у цій сфері, що, у свою чергу, дозволило створити необхідне наукове підґрунтя для висновків та рекомендацій.

У другому розділі дисертації «Аналіз зарубіжного досвіду нормативно-правового регулювання захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту» автором розглянуті підходи до визначення та класифікації персональних даних у міжнародній практиці, здійснено аналіз зарубіжних та міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері захисту персональних даних.

Аналізуючи європейський досвід нормативно-правового регулювання захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту, автор достатньо докладно розглянув підходи щодо забезпечення прав суб'єктів персональних даних, принципів законності їх обробки, прозорості функціонування алгоритмічних систем та відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері захисту інформації, яких дотримуються країни Європейського Союзу.

Більш того, надалі автор здійснює критичний аналіз вивченого зарубіжного досвіду та окреслює можливості адаптації найбільш ефективних його правових механізмів до національної правової системи. Безперечно, що такий підхід є перевагою дисертації та значно підвищує її практичну цінність.

Третій розділ присвячений дослідженню сучасний стану правового регулювання захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту в Україні. Підкреслено основні проблеми чинного законодавства та запропоновано конкретні шляхи їх вирішення.

Висновки автора щодо необхідності удосконалення нормативно-правового забезпечення обробки персональних даних у системах штучного інтелекту, підвищення рівня гарантій захисту прав особи під час автоматизованої обробки та прийняття рішень, запровадження механізмів оцінки ризиків використання ШІ та посилення інституційних засад державного контролю у цій сфері викликають значний науковий інтерес.

Важливим результатом дисертаційного дослідження є напрацювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства України з урахуванням сучасних міжнародних стандартів та європейського досвіду. Запропоновані автором рекомендації мають прикладний характер і можуть бути використані у законотворчій діяльності, роботі органів державної влади та правозастосовній практиці.

Достатня кількість опрацьованих наукових джерел і нормативно-правових актів, стосовно визначеної тематики (172 позиції на 20 сторінках), проведення емпіричних досліджень (анкетування), застосування при здійсненні наукового пошуку широкого спектру загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання, спосіб застосування яких визначений предметом та об'єктом дослідження, зумовлений метою і завданнями наукового пошуку, зокрема: *діалектичний; герменевтичний; класифікації та групування; порівняльно-правовий; структурно-логічний; структурно-функціональний; статистичний та документального аналізу; моделювання; статистичний методи*, а також впровадження в практичну діяльність результатів дослідження (підтверджується двома актами Національної академії внутрішніх справ від 3 листопада 2025 року № 501-НД) та від 3 листопада 2025 року № 502-ОП); актом Ради адвокатів Київської області від 30 грудня 2025 року № 1385/0/2-25 та акту АБ «ОЛЕКСАНДР БАЙДИК ТА ПАРТНЕРИ» від 1 грудня 2025 року.

Науковий результат дисертаційного дослідження сформульовано у висновках до розділів і загальних висновках до дисертації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в шести наукових публікаціях, у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, а також чотирьох тез доповідей, що були оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних і науково-теоретичних конференціях та засіданні круглого столу.

Тож, наукові положення, висновки і рекомендації Машталяра О. М. базуються на досягненнях науки у сфері адміністративного права та інформаційного права та мають високий ступінь обґрунтованості та є достовірними.

Наукова новизна результатів дослідження та повнота їх викладення в опублікованих працях

Ознайомлення із науковим дослідженням Машталяра О. М. дає підстави стверджувати, що основні положення і висновки, які виносяться здобувачем на захист, мають відповідний високий ступінь наукової новизни. Дисертаційне дослідження має обґрунтовані та достовірні наукові висновки, які доповнюють існуючі позиції науковців, або по-новому надають вирішення існуючих питань у сфері правової охорони і захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту. Елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

На погляд автора, ШІ не можна розглядати лише як програму або технічний інструмент. Тому він розуміє штучний інтелект як складну комплексну систему, яка працює з даними, спроможна їх аналізувати, формувати висновки, прогнози або рекомендації, а в окремих випадках – впливати на рішення щодо конкретної особи. Саме таке розуміння дає змогу оцінити, чому використання ШІ змінює традиційну модель обробки персональних даних і потребує спеціальних правових гарантій.

Спираючись на здобутки вітчизняних вчених та науковців, а також проаналізувавши їх підходи до розуміння поняття «обробка персональних даних», автор дійшов логічного висновку, що у сфері штучного інтелекту така обробка стає складнішою, вона вже не обмежується простим збиранням або зберіганням інформації. Персональні дані можуть використовуватися для: навчання алгоритмічної моделі; тестування її роботи; перевірки точності результатів; автоматизованого оцінювання особи; профілювання; прогнозування поведінки; формування інференційних або похідних висновків.

Автором доведено, що правова охорона персональних даних відрізняється від їх правового захисту. Адже правова охорона персональних даних діє до вчинення правопорушення і носить попереджувальний характер. Її метою є створення таких правил і гарантій, які мають не допустити незаконної або ризикованої обробки персональних даних. Правовий захист, на відміну від правової охорони застосовується тоді, коли порушення вже відбулося або існує реальна загроза його настання. Наприклад, коли дані незаконно зібрані, використані, поширені, передані третім особам, використані для профілювання або автоматизованого рішення.

Тож, до наукової новизни, що простежується в роботі, є пропозиції автора щодо вдосконалення законодавства України у сфері захисту персональних даних під час використання ШІ, найбільш актуальними з них є: закріплення понять інференційних персональних даних та високоризикової обробки персональних даних із використанням ШІ; запровадження обов'язкової оцінки впливу на захист персональних даних; законодавче закріплення права на пояснення автоматизованого рішення та права на людське втручання; спеціальне регулювання біометричної ідентифікації; запровадження алгоритмічного аудиту; створення незалежного органу захисту персональних даних; гармонізація законодавства України з GDPR та AI Act. Важливість таких змін підтверджується результатами опитування практичних працівників (додаток А).

Досліджуючи проблему біометричної ідентифікації із використанням ШІ, автор надає перелік її видів, які потребують найсуворішого правового контролю,

а саме: розпізнавання обличчя; розпізнавання ходи; розпізнавання голосу; поведінкова біометрія; масове відеоспостереження з автоматичною ідентифікацією.

Автор дисертаційної роботи аргументує потребу у введенні *algorithmic audit* як форми перевірки законності, безпечності, недискримінаційності та належної якості ІІ-систем. Також запропоновано *algorithmic responsibility model*, у межах якої обов'язки й відповідальність мають бути розмежовані між розробником, постачальником, оператором, користувачем системи та володільцем персональних даних. У сукупності ці рекомендації спрямовані на формування в Україні цілісної, сучасної та практично орієнтованої системи правового регулювання, здатної забезпечити належний рівень захисту персональних даних, водночас створити правові умови для відповідального використання штучного інтелекту.

З огляду опублікованих праць автора дисертаційного дослідження, а саме таких як: «Проблеми використання штучного інтелекту під час оброблення персональних даних та напрями їх вирішення»; «Масове спостереження та розпізнавання обличчя за допомогою штучного інтелекту: правові виклики та перспективи регулювання в Україні»; «Розпізнавання ходи як інноваційний метод ідентифікації: аналіз можливостей, ризиків та нормативно-правового середовища в Україні»; «Людський елемент у системах ІІ, що обробляють персональні дані: європейський стандарт і український дефіцит регулювання»; «Штучний інтелект і біометричні дані в кримінальному процесі України: допустимість, ризики, судовий контроль»; «Персональні дані як електронний доказ у кримінальному процесі», а також результатів апробації матеріалів дисертації на вітчизняних та зарубіжних конференціях і круглому столі, можна впевнено стверджувати про повноту викладення результатів дослідження в опублікованих працях.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що дисертаційна робота Машталяра О. М. виконана на високому науковому рівні містить нові науково-

обґрунтовані результати проведених наукових пошуків, що мають істотне значення для адміністративного та інформаційного права.

Практичне значення результатів дослідження

Практичне значення отриманих результатів підтверджується актами впровадження:

– *в освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Інформаційні технології та системи», «Застосування інформаційних технологій в правоохоронній діяльності», «Аналіз та прогнозування злочинності», для підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів (акт Національної академії внутрішніх справ від 3 листопада 2025 року № 502-ОП);

– *у науковій діяльності* – під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову (акт Національної академії внутрішніх справ від 3 листопада 2025 року № 501-НД);

– *у практичній діяльності* Ради адвокатів Київської області – для організаційного, методичного й інформаційного забезпечення діяльності адвокатів з питань захисту персональних даних у сфері використання штучного інтелекту, зокрема щодо: 1) підготовки рекомендацій для адвокатів стосовно дотримання вимог законодавства про захист персональних даних під час роботи з цифровими сервісами, електронними доказами, автоматизованими системами й технологіями ШІ; 2) урахування ризиків обробки персональних, біометричних та інших чутливих даних у професійній діяльності адвоката; 3) удосконалення підходів до захисту прав клієнтів у випадках автоматизованого прийняття рішень, профілювання, використання алгоритмічних систем або цифрового спостереження; 4) використання окремих положень дисертації під час проведення освітніх заходів, семінарів, круглих столів і підвищення професійного рівня адвокатів з питань цифрової безпеки, конфіденційності,

захисту персональних даних (акт Ради адвокатів Київської області від 30 грудня 2025 року № 1385/0/2-25);

– у *практичній діяльності* адвокатів АБ «ОЛЕКСАНДР БАЙДИК ТА ПАРТНЕРИ» – під час надання правничої допомоги фізичним і юридичним особам у справах, пов’язаних із захистом персональних даних, використанням цифрових технологій, систем штучного інтелекту, автоматизованої обробки інформації та біометричної ідентифікації, зокрема щодо: 1) підготовки правових позицій у справах про незаконне збирання, зберігання, поширення або використання персональних даних; 2) оцінювання правомірності використання електронних доказів, цифрових слідів, відеозаписів, біометричних даних і результатів автоматизованого аналізу інформації; 3) розроблення внутрішніх рекомендацій щодо захисту адвокатської таємниці, конфіденційної інформації клієнтів і персональних даних під час використання електронних сервісів та цифрових комунікацій; 4) формування правових висновків і консультацій щодо ризиків застосування ШІ-систем, алгоритмічного профілювання, автоматизованих рішень та необхідності людського контролю за такими процесами (акт АБ «ОЛЕКСАНДР БАЙДИК ТА ПАРТНЕРИ» від 1 грудня 2025 року).

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертаційна робота є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які виставлені автором для публічного захисту.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

Автором дотримано норми законодавства про авторське право і суміжні права та надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Отже, у дисертаційному дослідженні Машталяра Олександра Михайловича «Правова охорона і захист персональних даних у сфері штучного інтелекту» відсутні порушення академічної доброчесності, що також підтверджується Довідкою НАВС за результатами перевірки на наявність/відсутність запозичень.

Оформлення дисертації Машталяра О. М. відповідає вимогам, що висуваються до подібного роду робіт.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи зміст дисертації в цілому, вважаємо за необхідне висловити ряд дискусійних моментів, зауважень, врахування яких може допомогти дисертанту у подальшій науковій роботі в цьому напрямку:

1. У підрозділі 1.3 дисертації автор наводить розгорнутий перелік методів дослідження. Видається, що зв'язок окремих методів (зокрема прогностичного) із конкретними положеннями наукової новизни у тексті можна було б показати наочніше.

2. Емпіричну базу дисертаційного дослідження частково становить анкетування 112 практичних працівників. Виникає питання до дисертанта щодо репрезентативності такої вибірки для формулювання узагальнень.

3. У роботі обстоюється розмежування понять «правова охорона» та «правовий захист» персональних даних. Водночас в окремих фрагментах загальнооглядового характеру ці терміни вживаються в збірному значенні, що може створювати враження їх синонімічності.

4. Серед положень практичного значення дисертації зазначено впровадження результатів у діяльність адвокатських об'єднань та Ради адвокатів Київської області. Бажано почути, у чому конкретно полягає практична користь запропонованих рекомендацій.

5. Робота містить значний обсяг матеріалу щодо зарубіжних наглядових органів (ICO, CNIL, AEPD). Цікаво було б почути позицію автора щодо

інституційної спроможності національного наглядового органу України виконувати нові функції, які постануть із запропонованих новел.

6. Дисертація приділяє основну увагу регулюванню обробки даних у системах III загалом. Чи не залишилися поза достатньою увагою специфічні питання захисту даних дітей як особливо вразливої категорії в умовах алгоритмічної обробки?

Вказані зауваження носять дискусійний характер, і жодним чином не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи. Зазначені зауваження вказують у більшій мірі на складність досліджуваної автором теми.

Аналіз дисертації свідчить про самостійність, цілісність проведеного дослідження, його актуальність, високий науковий рівень, та про глибоку обізнаність автора щодо практичних правових проблем у сфері публічного адміністрування ринку зерна в Україні. Висновки та рекомендації викладені у дисертаційній роботі мають науково-теоретичне і практичне значення.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Вважаємо, що дисертаційна робота Машталяра О. М. на тему «Правова охорона і захист персональних даних у сфері штучного інтелекту» є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливі завдання в галузі адміністративного та інформаційного права. Робота відповідає спеціальності 081 «Право».

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам МОН України.

Дисертація також відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261, Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення

дисертації» від 12 січня 2017 р. № 40 і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Машталяр Олександр Михайлович – на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – Право зі спеціальності 081 – Право.

**Опонент –
професор кафедри
державно-правових дисциплін
ІНІ права та соціального менеджменту
Донецького державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент**

Ольга КОВАЛЬОВА

**Підпис Ковальової О. В. засвідчую:
т.в.о. начальника відділу документування
службової діяльності
Донецького державного університету
внутрішніх справ
«___» _____ 2026 р.**

Вікторія МЕЛЬНИК